

„A közép-európai nemzeti történetek összekapcsolására törekszem”

Beszélgetés Antonín Kalous (Olomouc, Csehország) történésszel

Antonín Kalous 1977-ben született Rychnov nad Kněžnou-ban. Az olomouci Palacký Egyetemen folytatott tanulmányai után Budapesten, a CEU-n középkortudományból MA fokozatot szerzett, majd 2005-ben Olomoucban védte meg PhD értekezését. Cseh nyelven két éve jelent meg Mátyás királyról szóló, gazdag anyagot részletesen feldolgozó monográfiája (*Matyáš Korvín (1443–1490). Uherský a český král. České Budějovice, 2009.*), de önálló kötetben foglalta össze a korabeli Közép-Európában működő pápai legátusokkal kapcsolatos kutatásait is (*Plenitudo potestatis in partibus? Papežští legáti a nunciové ve střední Evropě na konci středověku, 1450–1526. Brno, 2010.*). Mint az alább olvasható beszélgetésből is kiderül, fontosnak tartja a különböző nemzeti történetek összekötését, megtisztítva azokat a nacionalista történetfelfogásban gyökerező narratíváktól és közhelyektől.

Sokat publikáltál a késő középkori cseh–magyar történelmi kapcsolatok különböző területeiről. Első kérdésünk a magyarországi tudományos élethez fűződő kapcsolataidra vonatkozik. Mi jelentette számodra az első impulzust e téren?

Egészen korán, amikor még történelem–angol nyelv és irodalom szakos hallgató voltam az olomouci Palacký Egyetemen, biztosan tudtam, hogy külföldön is szeretnék tanulni. Erre azonban sokkal kevesebb lehetőségem volt, mint a mostani diákoknak, mivel ezekben az években éppen csak beindult az Erasmus hallgatói csereprogram Közép-Európában. Így azután, amikor hallottam a Közép-Európai Egyetemen (CEU) való tanulás lehetőségéről, ez érthetően felkeltette az érdeklődésemet. Szerencsére két akkori tanárom is, Jan Stejskal és Martin Elbel, akik abban az időben az olomouci egyetem történéssz doktoranduszai voltak, korábban a CEU-n folytattak középkori tanulmányokat. Az ő tanácsaikat követve érkeztem Budapestre 1999 augusztusában, hogy elvégezzem a CEU Középkor-történelmi Tanszékén az egyéves MA programot. Ez az év óriási fordulatot hozott az életemben. Itt találtam rá későbbi kutatási témámra, de még fontosabb számomra, hogy tanárain és diáktársaim között számos kiváló történésszel ismerkedtem meg, és sok baráttal lettem gazdagabb.

Milyen témák vonzottak ekkoriban, s hogyan ébredt fel érdeklődésed a cseh és magyar történetírás iránt?

Történelmi tanulmányaim elején Olomoucban az írországi hagiográfiával, azon belül a *Szent Brendan utazásaival*, annak szövegével foglalkoztam, melyet latinról anyanyelvemre fordítottam. Ez a téma azonban nem látszott alkalmasnak arra, hogy Budapesten tanulmányozzam és MA-dolgozatom tárgya legyen, mivel valami eredeti, saját kutatást szerettem volna elkezdeni, s Közép-Európában Írországról írni nagyon nehéz. Libuše Hrabová, a középkori történelem professzora volt az, akivel megbeszéltem ezt a problémát, és arra jutottunk, hogy Jan Filipeccel lenne érdemes foglalkoznom. Ő Mátyás király udvarának nagyon sikeres püspöke és diplomatája volt, aki a Morvaország közepe táján fekvő Prostějov nevű városban született. Ideálisnak látszott ez a téma a két ország összekapcsolására, s ez terelt a

magyar történelem tanulmányozása felé. Ma is úgy gondolom, hogy ez szerencsés választás volt, mivel már kutatásaim korai szakaszában szembesülhettem a cseh történettudomány alapvető problémájával. Számos esetben ugyanis ugyanazt a tárgyat teljesen különbözően kezelték a cseh és a magyar történészek.

Hogyan jellemeznéd ezeket a különbözőségeket?

Az eltéréseket és az eltérő szempontokat nyilvánvalóan a történetírások nemzeti látószöge eredményezte, ugyanakkor mindezt nyelvi problémaként is felfoghatjuk. A közös latin vagy német nyelv korában könnyű volt a kommunikáció és egymás történeti munkáinak olvasása. Amióta elkezdtünk valamennyien elsősorban csehül, illetve elsősorban magyarul írni, a kommunikáció egyre nehezebbé vált. Ráadásul, például a tizenötödik században a csehországi és morvaországi forrásokat is már nagy számban cseh nyelven írták – leveleket, okleveleket, de még törvénykönyveket és összeírásokat is. A nyelvi akadály manapság már lassan eltűnőben van, de a sztereotípiák, melyeket a nacionalista historiográfiák és egymás nyelvének nem-ismerete alakított ki, még mindig nagymértékben meghatározzák a történeti kutatást és a népszerűsítő történeti irodalmat.

Az a felismerés, hogy mennyire fontos a forrásokat és a történeti irodalmat több nyelven is tanulmányozni, nyilvánvalóan ösztönzést jelentett arra, hogy nekiláss a magyarnak. Hogyan tettél szert a magyar nyelv magas fokú ismeretére?

Igen, éreztem, hogy szükséges, hogy magyarul tanuljak, és áthidaljam ezt a szakadékot. Felismertem, hogy magyar nyelvtudás nélkül nem leszek képes kutatásaimat folytatni. Szláv nyelveken olvasni viszonylag könnyű egy cseh számára, mégha nem is tanulta az ember azokat a nyelveket, főképp így van ez a lengyel nyelvvel, még a délszláv nyelvekkel is, ám a magyar nyelvet neki kell állni tanulni. Abonyi Júlia, első magyartanárom Budapesten segített nekem a legtöbbit, de a CEU-n töltött egy év után is visszajöttem még tanulni a Debreceni Nyári Egyetemre. Ottani tanárom, Pogány Emese nagyon gyorsan feltárta összes nyelvi problémámat, és a testreszabott házi feladatok megtették a magukét. Amikor elhagytam Debrecent, egészen jól írtam és beszéltem, de minden nyelvet gyakorolni kell, amire (az olvasást kivéve) hazatérésem után nem volt módom, így aktív nyelvtudásomon számottevő lyukak keletkeztek.

Nem könnyű megszerezni a magyar nyelvtudást. Mik voltak a tapasztalataid e téren?

Természetesen elsősorban arra használtam a magyar nyelvet, hogy történeti szövegeket olvassak, de magyarországi tartózkodásom idején a mindennapokban beszéltem is ezen a nyelven. A tudásom legkomolyabb vizsgája a Kubinyi András professzor úrral való találkozás volt, amire igyekeztem felkészülni, de amitől ennek ellenére tartottam – nyelvi okokból persze; bár a cseh nyelvben is megvannak az udvarias és a familiáris kifejezések közötti különbségek, amelyekkel a másik emberhez fordulhatunk, a mai napig meg kell barátaimnak kérnem, hogy a „magázás” szabályait újra és újra magyarázzák el nekem. Egészen biztos, hogy az efféle bonyolult szabályok hiánya volt az egyik oka annak, hogy az angol nyelv a legfontosabb világnyelvvé vált. Lázár Ervinnel is beszélgettem egyszer, ugyanis egy cseh irodalmi folyóiratnak lefordítottam a *Négyszögletű kerek erdő* egyik fejezetét. Már tudtam a magázásról, és ez tényleg nagyon szép találkozás volt.

A magyar nyelvtudás jónéhány olyan történész munkáinak megismerését tette lehetővé számodra, akiknek a munkássága a nemzetközi porondon nem olyan ismert. Kik voltak azok, akik történeti gondolkodásodra számottevő hatást gyakoroltak?

Nem Kubinyi András volt az egyetlen magyar történész, akivel találkoztam, s aki hatott rám. Sajnos az ő esetében a hatás inkább csak a könyvein és világosan elemző cikkein keresztül érvényesülhetett. Hasonlóképpen ismerkedhettem meg a késő középkorral foglalkozó magyar történeti irodalom valamennyi nagy nevével, Fügedi Erikkel, Engel Pállal vagy Mályusz Elemérrel. Azok közül a történészek közül, akikkel alkalmam nyílt többször is találkozni, a legfontosabb számomra Bak János professzor, aki jó tanárom volt a CEU-n, és aki mindig nagyon segítőkész. Elmondható ugyanez azután az egész ottani Középkortörténeti Tanszékről, mindenekelőtt Szende Katalinról. Természetesen lehetetlen, hogy felsoroljam valamennyi történész nevét, aki segítségemre volt, s akivel találkoztam az elmúlt tizizenegyesztendőben.

A nyelvtudás azonban nem csak a kutatásaid segédeszköze volt számodra. 1999–2000-ben itt laktál Budapesten, s azóta is rendszeresen visszatérsz hosszabb vagy rövidebb időre. Mi hoz vissza Téged ide?

Az egyik ok, amiért magyarul akartam tanulni, természetesen a barátok és gyermekeik voltak. Keresztfiam, Flórián és egész családja fontos szerepet játszik ebben.

Térjünk vissza a kutatásaidhoz. MA-tanulmányaid befejezése után visszatértél Olomoucba.

A budapesti egy év után visszatérni viszonylag könnyű volt, mivel Olomoucban befejeztem MA tanulmányaimat, és jó alapokkal láthattam hozzá doktori disszertációm elkészítéséhez. Annak eredeti tárgya a késő középkori cseh–magyar kapcsolatok alakulása volt, de menet közben rájöttem, hogy lehetetlen feldolgozni egy ilyen szerteágazó témát, ezért szűkítettem kutatásaimat Mátyás király uralkodásának idejére, az ő nemzetközi kapcsolataira, különös tekintettel morvaországi és csehországi uralkodására.

Milyen pozíciót töltöttél be ekkoriban az olomouci egyetemen, s hogyan változott ez az évek során?

Már doktori tanulmányaim időszakában elkezdtem tanítani Olomoucban, de szerződéshez jutni egy kicsit nehezebb volt. Kinevezésem előtt oktattam egy fél évet az Egyesült Államokban, Georgia államban, a *Valdosta State University*-n, ami újabb előrelépést jelentett, mivel a kitűnő könyvtári hálózatnak köszönhetően nagyon sok olyan könyvhöz és tanulmányhoz hozzáfértem, amelyeket nehéz beszerezni Csehországban. Egy újabb lépcsőfokként említhetem az olomouci történeti tanszék bekapcsolódását az úgynevezett *Euroculture* programba, amely egyfajta *Erasmus Mundus* projektként fogható fel. Ennek révén jutottam álláshoz a tanszéken, mielőtt még a középkor oktatására létrehozott státus szabaddá vált volna. 2006 óta teljes alkalmazásban állok itt, de az *Euroculture* programban továbbra is rész veszek. Ez talán némileg eltávolít a középkor-történettől, de segít fogékonynak lenni más kutatási területek iránt is.

Kutatói érdeklődésed hogyan változott ezekben az években?

A legfontosabb változásokat e téren a Vatikáni Levéltárban és Könyvtárban tett első látogatásom hozta magával, amit a római Cseh Történeti Intézet tett lehetővé számomra. Rájöttem, hogy a Vatikánban még mindig sok titokra lelhetünk. Persze nem olyan titkokra, melyekről a népszerű regényekben olvashatunk, de sok olyan anyagra, melyeket egyáltalán nem használtak fel, vagy egyáltalán nem is láttak még történészek. A 2004-es első látogatás óta többször jártam már ott, s mindig új felfedezésekkel térek haza.

Szakmai körökben mindenekelőtt Mátyás királyról írt monográfiád és tanulmányaid váltak közismertté. Mi vezetett ebbe az irányba?

Rátalálni Corvin Mátyásra mint kutatási témára egészen könnyen ment, szinte adta magát. Ahogy említettem, MA dolgozatom témája Jan Filipec volt. Ennek feldolgozása természetesen magában foglalta az adott időszak és Mátyás király tevékenységének bizonyos fokú áttekintését is. Mátyás diplomáciai szolgálatának a kutatása azután elvezetett új kutatási témámhoz, a pápai legátusok működéséhez. Így tulajdonképpen valamennyi téma készen várt rám azokban a forrásokban, melyeket már amúgy is olvastam korábbi kutatásaimhoz. A pápai legátusok pedig egyre jobban és jobban vonzanak az egyháztörténet és a püspökök szerepének vizsgálatára felé.

Ami Mátyás királyt illeti, doktori disszertációm megvédése után négy évvel írtam egy könyvet róla. Első pillantásra életrajzot, de valójában főként egy késő középkori király kormányzati rendszere és stratégiái érdekelték. Így nem az életrajzírói perspektíva volt számomra a legfontosabb, sokkal inkább az új politikátörténet, amely új meglátásokhoz vezethet a király politikai gyakorlatát illetően.

Miért érezted úgy, hogy szükség van egy effajta könyvre? Hogyan tekintett a cseh történetírás korábban Mátyás uralkodására és személyiségére?

A fő célkitűzésem Mátyás csehországi uralkodásának vizsgálata volt. A 19. század kezdete óta a cseh történetírás (František Martin Pelcl, majd később František Palacký) Mátyást mint a cseh nemzet legádázabb ellenségét tartotta számon. Különösen Palacký végzett óriási kutatómunkát erre a korszakra vonatkozóan, ami máig minden kutató számára kiindulópontot jelent, ugyanakkor Mátyás személyéről kategorikus ítéletet alkotott: ellenség, aki harcolt Podjebrád György, a cseh nemzeti király ellen, s nem érdemli meg, hogy Csehország királyai között számon tartsuk nevét, még akkor sem, ha királlyá választották, s a cseh állam bizonyos részein gyakorlatilag uralkodott is. Én megpróbáltam újragondolni mindezt, de nem úgy, hogy a magyar felfogás szerint nemzeti hős Mátyást a cseh közegbe csempészem be, ehelyett inkább összehasonlítani törekedtem a kétfajta magatartást, és kiegyensúlyozott véleményt alkotni a király személyiségéről. Az effajta megközelítés nem könnyű, nem tudom, sikerrel jártam-e, de legalább megpróbálkoztam olyan kutatásokkal, amelyek eddig hiányoztak, s azzal is, hogy új interpretációkat fogalmazzak meg. S ez az, ami mindig is érdekelt engem: eddig nem kutatott területekkel foglalkozni, amelyek mind a csehek, mind a magyarok előtt még ismeretlenek.

Mátyás királlyal kapcsolatos kutatásaid muzeológusok és történészek egész csoportjával való intenzív együttműködést jelentettek, s bekapcsolódtál a Budapesti Történeti Múzeum 2008-ban megrendezett „Hunyadi Mátyás, a király” című kiállításának előkészületeibe, gyakorlati kivitelezésébe is. Hogyan került erre sor, s milyen eredménnyel járt ez számadra?

Még mindig nagyok az adósságaim a magyar történész szakmával szemben, hiszen kutatásaim eredményeiből nem sok jelent meg magyarul. Született ugyan néhány cikkem (és még néhány más nyelveken), de nagyon nagyra értékelem a múzeummal való együttműködést (külön ki kell emelnem Farbaky Péter, Magyar Károly, Spekner Enikő, Végh András és a mindenhol jelenlevő Szende Katalin szerepét). Egy, a múzeumban tett rövid látogatásom hosszú együttműködést eredményezett, amelynek keretében kollégáim Olomoucha utazhattak, és néhány olyan műtárgyat is bemutatthattunk Magyarországon, amelyek korábban itt ismeretlenek voltak. De persze ebben az együttműködésben is nagy szerepet játszottak a baráti kapcsolatok, magyarul megjelent cikkeim szintén barátok és kollégák fordításában (Réthelyi Or-

solya, Majorossy Judit, Réthelyi Orsolya, Romhányi Beatrix, Veszprémy László, Végh András) láthattak napvilágot.

Nemrégiben jelent meg egy könyved a pápai legátusokról. Kérlek, beszélj nekünk erről a kutatási témadról!

Ahogy már említettem, felfedeztem a magam számára a Vatikáni Levéltárat és Könyvtárat, s ez vezetett el az új témához, a pápai legátusok működéséhez a késő középkori Közép-Európában, valamint a pápai hatalom legátusok útján való képviselésének kérdéséhez. Ez a kutatásom a Cseh Ösztöndíjtanács egyik projektje keretében folyt, az elkészült könyv egyben habilitációs dolgozatom is volt. Cseh nyelven jelent meg, de terjedelmes latin nyelvű forrásközléssel. Egybecseng ez is korábbi kutatásaimmal, amelyek során a közép-európai nemzeti történetek összekapcsolására, s talán ezáltal a hagyományos keretek átlépésére is törekedtem. Ehhez a legátusok működése tökéletes vizsgálati tárgy. Rendkívül nehéz lenne ugyanis efféle könyvet csak Magyarországról vagy akár Csehországról vagy Lengyelországról írni, mivel a legátusok Közép-Európán belül számos helyszínen tevékenykedtek. Eddig sajnos kutatásaimnak csak egy része vált elérhetővé a csehn kívül más nyelveken. Magyarul csak két tanulmányt publikáltam Antonio Burgio, az 1520-as években Magyarországon működő pápai nuncius tevékenységéről. Tervezem kutatásaim folytatását, és egy átfogó angol nyelvű könyv megjelentetését erről a témáról.

Mi az, ami a leginkább megfog téged a pápai legátusok témájában? Mi az, ami leginkább felkeltette az érdeklődésedet?

A pápai legátusok működése iránt több történész is érdeklődik, elsősorban Németországban és Franciaországban. E téma nemcsak különböző nemzeti történeteket köt össze egymással, de társítja a politika- és az egyháztörténetet is. A legátusok magas rangú diplomaták voltak, ugyanakkor egyházi ügyekben a pápa képviselői is, ami döntő fontosságú tényező volt a helyi egyházban betöltött szerepükre nézve. A legátusoknál jelentős volt a rítusok szerepe, és ez magától értetődően a pápai szertartások mintáit utánozta. Ráadásul olyan hatáskörrel rendelkeztek, amely az adott országok köznapi emberei számára is segítséget jelentett, például pápai feloldozások, diszpenzációk helyi intézésében. Egy ilyen kutatási téma tehát a középkori élet többféle elemét kapcsolja össze. S ami számomra a legfontosabb, ismét csak egy eddig még fel nem tárt témát jelent.

Beszélnél nekünk jövőbeli kutatási terveidről?

A jövőbeli tervekről mindig nehéz beszélni az állandóan nagyon sűrű elfoglaltságok közepette. Nagy erővel vonz a pápai legátusok témája, így egy időre biztosan ez marad fő kutatási területem. Szeretném az együttműködést a magyar kollégákkal tovább folytatni. Nemcsak a Mátyás király téma volt nagyon gyümölcsöző volt számomra, hanem a *Decreta regni Hungariae* Jagelló-kori anyagot közlő negyedik kötetének kiadásában való részvétel is, amely Bak János és Martyn Rady vezetésével készült, és éppen megjelenés előtt áll. Remélhetőleg találunk még további együttműködési lehetőséget a Jagelló-kori kutatások terén, hisz ez a kor mind Magyarországon, mind Csehországban hosszú ideje elfelejtett kornak számított.

Köszönjük az interjút.

Budapest, 2011. március 16.

A beszélgetést készítette: RÉTHELYI ORSOLYA és VÉGH ANDRÁS